

मातीशी इमान राखणाराच जीवनात यशस्वी होतो

प्रसंग- आदर्श माता कमळाबाई पाटील, कृषी विकास फार्म द्वारा आयोजित केळी महोत्सवानिमित्त

दि. २८-८-२००८, स्थळ - वाडे, तालुका, भडगाव

वाड्याच्या राजेंद्र हरी पाटील या भूमिपुत्राने २८ हजार टिशुकल्चर केळी रोपे आणि जैन ठिबक वापरून सरासरी २५ किलोची रास घेतली. तंत्र आणि योग्य नियोजनामुळे एकाच वेळी ११ ट्रक केळीचे उत्पादन प्राप्त झाले. वाड्याला मोठा केळी महोत्सव आयोजित केला. पहिल्या ट्रकची भाऊंच्या शुभहस्ते विधिवत पूजाही झाली. मुळातच भाऊंचा पिंड कृषिनिष्ठेचा, आणि गुणवंतांना प्रोत्साहन देण्याचा. राजेंद्र पाटील या भूमिपुत्राच्या धडपडीचा आलेख त्यामुळेच भाऊ या भाषणात रेखाटतात आणि स्वतःच्या कृषिसंबंधित जीवनानुभवाचा ऊहापोहही इथे करतात. शिक्षणासोबत, जिद्द, कठोर परिश्रम, चांगले संबंध या चतुःसुत्रीमुळे माणूस जीवनात कसा यशस्वी होतो, यातले मर्मही समजावतात. भाऊंना सव्या किलो वजनाचे, चांदीचे केळीचे कमळफुल असलेल्या झाडाचे प्रतीक सादर भेट देण्यात आले. देण्यासाठी उत्सुक असलेल्या भाऊंनीसुद्धा वाड्याच्या ग्रंथालयाला एक लाख रुपयांची देणगी लगेच जाहीर केली. भारावलेल्या वातावरणातही भाऊंमधील जिद्दी आणि प्रतिकूलतेला अनुकूलतेत बदलवणाऱ्या कणखर व्यक्तिमत्त्वाचे दर्शन घडते.

सन्माननीय, श्रीमान तात्यासाहेब, राजेंद्र, वसंतराव, भागवतराव, व्यासपीठावरील इतर मान्यवर व्यक्ती, माता, भगिनी, बंधून्तो,

आत्ताच तात्यांनी सांगितले आहे की, माझी जात शेतकऱ्याची आहे, आणि तीच जात माझी ही आहे, मी इथे धारून आलो आहे ते त्यासाठीच! (टाळझ)कदाचित माझ्याविषयी आपल्याला पूर्ण माहिती नाही. आपल्या माहितीसाठी म्हणून फक्त सांगतो, मला आत्तापर्यंत हृदयाचे अत्यंत तीव्र झटके बसलेले आहेत, आणि एक लखव्याचाही झटका बसला आहे, आत्तापर्यंत दोन वेळा हृदयावर सर्जरी झाल्या आहेत, आणि एक एन्जोप्लास्टी झाली आहे. आणि आत्ता हृदयाजवळ आयसीडी कम पेसमेकर बसवले आहे, अशा स्थितीत मी आपल्यासमोर आज उभा आहे.

एककाहत्तर वर्षांचे वय आणि अशी प्रकृती, त्यातच राजेंद्रची भेट झाली, त्यांच्या धडपडीबद्दल मला के. बी. पाटील यांनी माहिती दिली, आणि या कार्यक्रमाची विनंती

केली अशावेळी मी येत नाही,' असे म्हणण्याची हिंममतच झाली नाही की, मी येणार नाही. कारण, मी हाडाचा शेतकरी आहे, आज जरी आपण जशी शेती करता, तशी शेती करत नसलो तरी, आपण करता त्यापेक्षा जास्त चांगली शेती मी १९७२ मध्ये केली आहे. बारी दिली, विहिरीही खोदल्या आहेत. १९७४ मध्ये पीव्हीसी पाईपाचा शोध मला लागला, तेव्हा मी दुसऱ्यांचे पी.व्ही.सी. पाईप खरेदी केले, आणि अनेक प्रयोग माझ्या शेतीत केले आहेत.

बी. कॉम, एल एल्. बी अशा प्रकारचे माझे उच्च शिक्षण झालेले होते. सनदी अधिकाऱ्याच्या नोकरीला दूर सारून व्यवसायाकडे वळलो होतो. नंतर १९६२ मध्ये व्यवसायासाला सुरुवात केली, कारण १९६१ पर्यंत पदव्या प्राप्त झालेल्या होत्या. त्यानंतर व्यापार क्षेत्रातला आयुष्याचा अकरा वर्षांचा अनुभव घेतल्यानंतर मी परत १९७२ मध्ये शेतीकडे वळलो. माझे शेतीकडे वळण्याचे कारण वेगळेच होते. आयुष्याच्या गतिमान वाटचालीतही मी आयुष्याचा मूळ गाभा विसरलो नव्हतो, मला फक्त धनसंपत्तीसाठी झटायचे नव्हते, त्याही पलीकडे असणाऱ्या अत्यंत शाश्वत मूल्यांचा संस्कार माझ्यावर होतो. हा अमीट संस्कारच मला शेतीकडे परत घेऊन आला.

मित्रहो, मी नेहमी विचार करायचे, माझे जे काही व्हायचे असेल ते होऊ द्या, पण पुढच्या पिढीचे काय होईल? खूप पैसा जर गोळा झाला तर पुढची पिढी खराब होईल, असा काहीतरी व्यवसाय शोधला पाहिजे की, ज्यामुळे मनाला. शांतता लाभेल, काही निर्मितीही करता येईल आणि मित्रहो, मी नेहमीच हे सांगत आलो की, या जगामध्ये फक्त दोनच गोष्टी अशा आहेत, की ज्या नवनिर्मितीचे काम करतात. त्यामध्ये एक महिला आहे, ती निर्मिती करते आणि दुसरी शेती आहे जी एकाचे शंभर करते!(टाळ्या) या दोन्ही बाबी खूप महत्त्वाच्या आहेत. सृजनासाठीच मी कृषिक्षेत्रात आलो, मी माझ्या गावात गेलो, माझ्या जन्मस्थळी गेलो आणि तिथे हे सर्व कृषिविषयक उद्योग केले. जसे राजेंद्रला स्टेट बँकेने मदतीचा हात देऊन अर्थ साहाय्य केले, त्याप्रमाणेच मलाही सेंट्रल बँकेने तारले.

मित्रहो, वेळीच जर भांडवल उपलब्ध झाले तर जीवनामध्ये माणूस खूपच मोठा पल्ला गाठू शकतो. याची दोन उदाहरणे आपल्यासमोर आहेत, एक राजेंद्र दुसरे उदाहरण अर्थात मी आहे.

केवळ शिक्षणामुळे हे सर्व घडले असे नाही, तर तात्यांनी सांगितल्याप्रमाणे त्या सर्व कामांसाठी जिद्दही पाहिजे. जामनेर तालुक्यात वाकोद या गावी जी जमीन होती, तिथे

एक लिटर पाणी नाही, मुरमाड जमीन होती. त्यावेळी मी सेंट्रल बँकेत गेलो आणि त्यांना सांगितले की, मी इथे शेती करणार आहे तेव्हा त्यांनी थेट मुख्य कार्यालयातून मुंबईहून एक पीएच्. डी. डॉक्टर बोलावला आणि माझ्याकडे पाहून, बँकेच्या अधिकाऱ्यांनी सांगितले की, ह्या माणसाची मागणी अगदीच अव्यवहार्य वाटते. हा पाच लाख रुपयांचे कर्ज मागतो आहे, याच्याजवळ जी जमीन आहे ती अगदी मुरमाड आहे, आणि तिथे हा शेती कशी काय करेल? तेव्हा आपण जरा जाऊन पाहून या की, ही व्यक्ती त्या जमिनीवर काही पिकवू शकते काय? ते शेतीचे डॉक्टर म्हणा किंवा तज्ज्ञ म्हणा असे ते अधिकारी होते, ते माझ्याबरोबर आले त्यांनी सर्व पाहिले आणि एक अहवाल तयार केला.

मित्रांनो, हा अहवाल असा होता की, या शेतीत काहीही उगवण्यासारखे नाही, पण भवरलाल जैन या माणसाच्या डोक्यात बरेचसे उगवण्यासारखे आहे!(टाळ्या) शिक्षण हा विषय त्यांनी अशावेळी मुख्य मानला की, हा एवढा शिकला सवरलेला माणूस हे करू शकतो आहे. शेतीला जर चांगले दिवस यायचे असतील, तर शिकलेल्या माणसाने शेती केली पाहिजे. जर हा माणूस शेती करणार असेल तर त्याला आपण पुढे येण्यासाठी प्रोत्साहन दिले पाहिजे. कदाचित एखाद्यावेळी बँकेने दिलेला पैसा परतही येणार नाही, पण तरी बँकेने हा धोका पत्करावा, कारण हा माणूस स्वतःच्या जीवनाचा धोका पत्करतो आहे. मोठ्या आव्हानाला सामोरे जातो आहे. एवढे चांगले शिक्षण घेऊन आणि व्यापार चांगला चालत असतानासुद्धा या माणसाला शेती करण्याची हौस आली आहे, आणि हा माणूस शेतीमध्ये पडला यात काहीतरी गौडबंगाल आहे आणि त्याला काहीतरी करून दाखवण्याची तीव्र इच्छा आहे हे पाहून त्यांनी मला सकारात्मक उत्तर दिले.

मी सन १९७२ मध्ये पी. व्ही. सी. पाईपची निर्मिती केली, विहिरी खोदून ती जमीन पीक घेण्यायोग्य तयार केली आणि त्यात भरघोस पीक पिकवले. सांगण्याचे तात्पर्य असे की, शिक्षणाचा उपयोग आपल्याला आपल्या जीवनात करता येतो. आज मी राजेंद्रला विचारले की, 'तूयाच माध्यमिक शाळेत शिकला होता का?' तेव्हा तो म्हणाला की, 'ह्याच शाळेत शिकलो? मी विचारले, 'तिथे ग्रंथालय आहे की नाही, तो म्हणाला की ग्रंथालय जेमतेम आहे. फार चांगल्या दर्जाचे नाही, तेव्हा मला आज आपल्या गावाला येऊन पहिली गोष्ट अशी करावीशी वाटते की, ज्या मातीत राजेंद्र सारखा कृषिनिष्ठ माणूस जन्माला आला, त्यागावच्या त्या शाळेच्या ग्रंथालयाला एक लाख रुपये देणगी जाहीर करतो (टाळ्या).

मित्रांनो, या ग्रंथालयात शेतीविषयक सर्व ग्रंथ असावेत, शेतीचे शिक्षण आपण शाळेत देत नसलात तरी त्या संदर्भातील पुस्तके जरूर ठेवा, लोकांना ती वाचू द्या आणि आपल्याला

जी पाहिजे ती पुस्तके घ्या, आपण जर आम्हाला यादी पाठवली, तर आम्ही आपल्याला पुस्तके पाठवू, जैन इरिगेशनच्या ग्रंथालयात जवळजवळ ३२,००० ग्रंथ आहेत, त्यात वेगवेगळ्या विषयावर आणि शेती या विषयावर आमच्याजवळ खूप मोठे ग्रंथ आहेत ते आम्ही पाठवू. परंतु एक लाख रुपयांपर्यंत कोणतीही पुस्तके मागवा, ती सर्व पुस्तके उपलब्ध करून देण्याचे मी आश्वासन देतो.

दुसरी गोष्ट आपण इथे मांडली होती की, टिशु कल्चरमध्ये आपल्याला चार-चार, सहा-सहा महिने आधी बुकिंग करावी लागते. नैसर्गिक बाब हीच आहे की, बाळालाही जन्माला येण्यासाठी नऊ महिने लागतात, तशी टिशुकल्चरची जी रोपे आहेत त्यांना सुद्धा आम्ही नऊ महिने सांभाळत असतो आणि त्यानंतरच ती रोपे आपल्याकडे येतात. नऊ महिने ही रोपे लॅबॉरटरीमध्येच असतात. ही रोपे आपोआप तयार होत नाही, वेगवेगळ्या स्टेजेस मधून जातात आणि तयार होतात त्यामुळे आम्हाला बारा महिन्यांचे नियोजन आधीच करावे लागते. जर आपण आम्हाला ऑर्डर दिली नाही आणि आम्ही जर माल बनवून ठेवला तर तो आम्हाला फेकावा लागेल. दुसरा काही इलाजच राहणार नाही. जगात या व्यवसायाचे हेच सूत्र आहे, आधी अॅडव्हान्स बुकिंग त्या नंतरच माल.

कंपनीचे ध्येय धोरण स्पष्ट करण्यासाठी हा संवाद नाही, तर आपल्यासाठी मी काय करू शकतो हे जास्त महत्त्वाचे आहे आणि त्यासाठी येत्या पंधरा दिवसात किंवा एखाद्या महिन्यामध्ये आपल्या गावचे शेतकरी म्हणून जर आपल्या केळीची किंवा टिशु कल्चरची रोपे, जी आमच्याकडे भरलेली आहे किंवा आपल्याकडे भागवतराव किंवा वसंतराव म्हणा यांचे पाच पाच हजार कापून आणि ते आपल्याकडे वळते करून, आपल्याला बिना बुकिंगनेसुद्धा टिशु कल्चरची रोपे देऊ. एवढेच मी तुम्हाला सांगू शकतो. भागवतराव आणि वसंतराव मोठे आहे त्यांना नुकसान झाले तरी ते सहन करू शकतात. आपल्याला या क्षेत्रात उभे करायचे आहे, त्यामुळे आपल्याला तसे करणे अत्यंत आवश्यक आहे.

मित्रहो, जिद्द काय करू शकते? कठोर परिश्रम काय करू शकतात? हे ज्यांनी फार जवळून पाहिलेले आहे त्यांनाच त्याची किंमत कळू शकते. मी ते नुसते जवळून पाहिलेले नाही, तर प्रत्यक्षात अनुभवलेले आहे. अनेकवेळा अगदी भवरलालजींचे दिवाळे निघाले असेही सांगून बरेच लोक मोकळेही झाले आहेत, माझ्या सुदैवाने माझ्या बाबतीत तसे कधीही काहीही घडले नाही. जेवढे चढ उतार आले, त्यातूनही आजपर्यंत आपण इथपर्यंत येऊन पोहोचलो. आजपर्यंत जैन इरिगेशन कंपनीचे बारा कारखाने आपल्या देशात आहेत आणि तेरा कारखाने परदेशात आहेत, त्यात अमेरिकेत चार आहेत. एक साधा भारतीय

माणूस व्यवसायात ही भरारी घेऊ शकतो, तेही शेतीशी इमान ठेऊन!(टाळ्या)

मातीचा संपूर्ण सन्मान जपल्यामुळे हे सर्व मला करता आले आहे, मी दुसरा कोणताही व्यवसाय केला नाही. आपल्याकडे यायला मला त्या दृष्टीनेच खूप उशीर झाला. तीस वर्षे झालीत. भडगावचे माझे काही ग्राहक होते, शांताराम लिंबा पाटील नावाचे वाड्याचे एक गृहस्थ होते आणि एक लिंबासेठ नावाचे एक व्यापारी होते. त्यामध्ये शांताराम लिंबा पाटील हे तर एक उत्तम प्रगतीशील शेतकरीच होते. भडगाव तालुक्यामध्ये त्यांनी माझा पहिला ट्रॅक्टर विकत घेतला होता आणि तो विकण्यासाठी त्यांच्या शेतावर त्यांनी मला बोलावले होते. त्यावेळी मी इथे आलो होतो आणि त्यांच्या शेतावर जाऊन हा व्यवहार केला.

‘आपण स्वतः माझ्या शेतात आले पाहिजे, जेवण घेतले पाहिजे. आपल्या हाताने त्या पाईपलाईनचे उद्घाटनही करायला पाहिजे.’ पहिल्या तीन हजार पाईपचा ग्राहक हा शेतकरी ठरला. संबंध प्रेमाने जोपासले यामुळे तर आपण कुठल्या कोठे पोहोचू शकतो. शिक्षण जिद्द, कठोर परिश्रम आणि महत्वाची बाब म्हणजे परस्परंशी कायम स्नेहपूर्ण संबंध ठेवायचे त्यात आपल्याला काही झळ लागत असेल, तर ती ही सहन करायची.

केवळ शासनाकडे बघून आपण आपला उदर निर्वाह करायचा ठरविला तर तात्यांनी सांगितल्याप्रमाणे, आपल्या पदरी निराशाच पडणार आहे. निष्पन्न काहीच निघणार नाही. जेवढा वेळ तात्यांसारख्या माणसांच्या बरोबर घालवाल. त्यानंतर पुन्हा अधिकाऱ्यांच्या मागे लागून वेळ घालवाल, त्यानंतर काय निष्पत्ती होईल ते काही आज सांगता येत नाही. असे अनंत प्रश्न असतातच.

राजेंद्रला जैन टिश्यु कल्चरच्या रोपांबाबत त्यांनी हिंमत दिली. त्यांच्या जीवनात अनुभवाचा एक पहिला धडा त्यांनी आधी घेतला आणि हा धडा त्यांनी गिरवला म्हणून त्यांना आज हे भरभराटीचे दिवस दिसू शकले आहेत. आज केळीने भरलेल्या अकरा गाड्या ते भरू शकले आहेत या यशात त्यांच्या भावांचा, पत्नीचा तेवढाच वाटा आहे आणि इतर कुटुंबीयांचाही आहे, त्याशिवाय एवढी मोठी गोष्ट साध्य होणे शक्यच नाही.

शेती म्हटली की, आपल्या नशिबात हरामाचा किंवा फुकटचा पैसा आहे, असे ग्राह्य धरूच नका. तसे होऊच शकत नाही. मित्रांनो, ठिबक करिता अनुदान आहे, अनुदानामुळे आपल्याला बरीच मदत होते. तात्यांनी सांगितल्याप्रमाणे केळीच्या बरोबरच फळझाडे लावण्याचाही प्रयत्न करावा, असे माझे मत आहे. मी आता येताना रस्त्यात पाहिले आहे की, मोसंबीची बऱ्याच मोठ्या प्रमाणावर लागवड झाली आहे. मोसंबीसुद्धा शेतकऱ्यांसाठी

खूप फायदेशीर आहे.

तात्यांनी सांगितल्याप्रमाणे, जी नगदी पिके असतील किंवा आपल्याला जास्त रोकड मिळू शकेल अशी पिके असतील त्याकडे आपण लक्ष दिले पाहिजे. आपण आत्ताच सांगितले आहे, डाळिंबाचे पीक तीन चार वर्षांमध्ये काढून आपण फेकून देऊ शकतो, बाजार भावात काही अडचणी निर्माण झाल्या तर आपल्याला झाडे काढून फेकताही येतात. केळी हे भरपूर पाण्याचे पीक आहे, ठिबक शिवाय ते चालण्यासारखे नाही. ठिबक आणि केळी हे जरी दोन धरले तरी निदान आपल्यासाठी नाही, आपल्या मुलासाठी नाही पण आपल्या नातवासाठी तरी फळझाडे लावा. एवढीच विनंती मी याप्रसंगी आपल्याला करतो. आपण मला इथे बोलावले एवढा मोठा भव्य स्वागत केले. हा एवढा सत्कार समारंभ केला त्यामुळे मी भारावून गेलो.

माझे पळसखेड्याचे राहणारे कवी मित्र श्री. ना. धों. महानोर त्यांना जेव्हा साहित्य अकादमीचा पुरस्कार मिळाला तेव्हा अशाच पद्धतीने बैलगाडीवर त्यांची एक मिरवणूक काढली होती. दुसरी एक आठवण अशी की, १९७२ मध्ये पाचोऱ्याचे के. एम्. पाटील जेव्हा आरोग्य मंत्री होते, त्यावेळी त्यांनी स्वतः इच्छा प्रदर्शित केली होती की, भवरलालजी मला आपल्या शेतावर दुबार ज्वारीचे पीक पाहण्यासाठी यायचे आहे. मित्रांनो, त्यावेळी दुबार ज्वारी हा प्रकारच माहिती नव्हता. एक रोपटे दिसले आणि ते खूप चांगल्या पद्धतीने वाढले होते तेव्हा मला असे वाटले की, ते रोप आपण तसेच शेतात ठेवावे. बघू काय होते? आणि त्यातून दुबार ज्वारी हा विषय पुढे आला. टपोरी कणसे आली होती. चांगले दाणे आले होते! ते पहायला आपल्या राज्याचे आरोग्यमंत्री आले होते. त्यावेळी मी त्यांची मिरवणूक आनंद जल्लोशात बैलगाडीवर वाजत गाजत, अशा पद्धतीने काढली होती.

मान्यवरांच्या, गुणिजनांच्या कर्तृत्वाला मी नेहमीच वंदन करीत आलो. संस्कृतिनिष्ठ राहून शेत-शिवार जपले, सामाजिक बांधिलकी जोपासून अनेक माणसेही जोडलीत. कर्तृत्वाला वेळोवेळी दाद दिली, तोंडभरून कौतुक केले. दोनदा मी वाजत-गाजत मान्यवरांच्या मिरवणुका काढल्या, आज आपणही माझी मिरवणूक काढली. ग्रामीण भागातल्या माझ्या शेतकरी बंधूना, मी आपल्या विषयी कृतज्ञता व्यक्त करतो. आपण मला इथे आमंत्रित केले. त्याबद्दल आभार

जय हिन्द! जय महाराष्ट्र!